

BÖLGESEL KALKINMADA TURİZM SEKTÖRÜNÜN EKONOMİK AÇIDAN YERİ ve ÖNEMİ

Ozan BAHAR*

ÖZET

1930 krizinden sonra, özellikle de 1950'li yıllardan başlayarak kalkınma ekonomisinin güncellik kazanması, bölgesel politikalar ve bölge kavramının yükselen değer olarak gündeme gelmesini sağlamıştır. Bu açıdan bakıldığında, bir hizmet sektörü olan turizmin ülke içinde gelişmesi ve büyümesi, bölgeler arasındaki gelişmişlik farklılıklarının ortadan kalkmasına ve kalkınmaya yardımcı olacağı öngörülmektedir. Bu anlamda çalışmanın amacı, bölgesel kalkınmada turizm sektörünün ekonomik açıdan nasıl bir öneme sahip olduğunu incelemek ve turizm sektörünün bölgesel kalkınmada ülkelere doğrudan ya da dolaylı olarak bir katkı sağlayıp sağlamadığını araştırmaktır. Genel olarak elde edilen bulgular, bölgesel bir gelişme stratejisi olarak değerlendirilen bu sektörün, az gelişmiş ve geri kalmış bölgelerin gelişmesine, ekonominin yeniden yapılandırılmasına ve sonuçta bir bütün olarak ekonomik büyüme ile kalkınmaya katkı sağladığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Bölgesel kalkınma, bölgesel farklılıklar ve turizm

The Place and Economic Importance of Tourism Sector in Regional Development

ABSTRACT

After the crisis of 1930, regional development, which gained currency particularly from the 1950s on, ensured the prevalence of regional policies and the concept of region as a rising value. From this point, it is considered that the development and growth of tourism as of services sector in the country contributes to eliminating the interregional development differences and fosters development. In this context, the aim of this study is to examine how important tourism sector is to regional development in economic terms and investigate whether tourism sector contributes directly or indirectly to regional development for countries. The findings have revealed that this sector, which is considered to be a regional development strategy, contributes to the development of less developed and underdeveloped regions, to restructuring of the economy, and as a result, to the growth and development of the economy as a whole.

Key Words: Regional development, interregional differences and tourism.

1. GİRİŞ

Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra üçüncü dünya ülkeleri başta olmak üzere az gelişmiş ve gelişmekte olan pek çok ülkenin kalkınma kavramına büyük önem verdiği görülmektedir. Nitekim savaş sonrası ülkeler arasındaki gelişmişlik farkları daha açık ve net bir şekilde görülmeye başlanmış, gelişmekte olan ya da az gelişmiş ülkelerin gelişmiş ülkeler seviyesine nasıl gelebileceği sorusu, son yılların en çok tartışılan konularından birisi olmuştur (Jones, 2001: 1-3).

---

* Doç. Dr., Muğla Üniversitesi, İ.İ.B.F., İktisat Bölümü.

Bölgesel Kalkınmada Turizm Sektörünün Ekonomik Açıdan Yeri ve Önemi

İktisadi ve buna paralel olarak bölgesel kalkınma aşamalarına bakıldığında, önceleri tarım sektörünün ekonomi içinde büyük bir paya sahip olduğu, zamanla sanayi ve hizmet sektörlerinin paylarında da önemli oranlarda bir artışın söz konusu olduğu görülmektedir. Küreselleşme olgusu, ulaşım, iletişim ve bilgi teknolojisindeki baş döndürücü gelişmeler, iktisadi kalkınmanın ne tarım ve ne de sanayi sektörü ile gerçekleştirilemeyeceğini göstermiştir. Bu bağlamda, sektörel bazda zenginlik ve katma değer yaratan en önemli sektör artık hizmetlerdir (Dülgeroğlu, 2000: 10). Diğer bir deyişle, turizmde yer aldığı hizmetler sektörü bugün kalkınmanın en önemli dinamikleri arasında yer almaktadır. Günümüzde yüksek gelirli ülkelerin GSYİH'lerinin sektörel dağılımına bakılacak olursa, hizmet sektörünün % 70'in üzerinde bir paya sahip olduğu görülmektedir (Kaynak 2005: 7).

Gelişmekte olan birçok ülke için turizmden sağlanan belirli miktardaki turizm geliri, o ülkelerin ekonomik kalkınma, büyüme ve gelişimleri açısından çok önemli olmaktadır. Bu yönüyle bakıldığında, ekonomileri yaygın olmayan, tarım ülkesi konumunda olan birçok az gelişmiş ülkede turizmin ekonomik yararları ve etkileri gelişmiş ülke ekonomilerinde olduğundan çok daha fazla olabilir. Yeni istihdam alanlarının yaratılması, gereksinimi duyulan döviz gelirin elde edilmesi ve bölgelerarası ekonomik dengelerin sağlanması gibi nedenlerle gelişmekte olan ülkeler özellikle 1980 sonrası, turizm sektörünün geliştirilmesine özel önem vermeye başlamışlardır. Bu önemi, turizm sektörüne aktarılan kaynaklardan, tanınan idari, mali ve hukuki kolaylıklardan ve turizm sektörü için önemli potansiyele sahip yöre ve bölgelerin yabancı ziyaretçilerin kullanımına açılmasından anlamak mümkündür (Bahar, Kozak 2006: 60).

Dolayısıyla söz konusu çalışmanın öncelikli amacı, bölgesel kalkınmada turizm sektörünün ekonomik açıdan nasıl bir öneme sahip olduğunu incelemektir. Diğer bir deyişle, turizm sektörü bölgesel kalkınmada ülkelere doğrudan ya da dolaylı olarak bir katkı sağlamakta mıdır? Yapılacak çalışmada bu sorunun yanıtı aranmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda, öncelikle ilk bölümde kısaca kalkınma kavramından bahsedilecek, ikinci bölümde bölgesel kalkınmada turizmin rolü incelenecek, üçüncü bölümde bölgesel gelişme farklılıklarının giderilmesinde turizmin önemine değinilecek ve son bölümde de Türkiye açısından genel bir değerlendirme yapılarak çalışma tamamlanacaktır.

2. KALKINMA OLGUSU

Ekonomik büyüme ve kalkınma teorileri, II. Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda hızlı bir gelişme göstermiş ve giderek ekonomi literatürü içindeki yerini almıştır. Ekonomik büyüme ve kalkınma sorunlarının bundan yaklaşık iki yüz yıl önce de Adam Smith'le birlikte araştırılmaya başlandığı ve dolayısıyla o dönemden bugüne kadar çeşitli bilim adamları tarafından kalkınma sorununa çözüm arandığı bilinmektedir (Kaynak 2005: 15). Konunun sınırlandırılması

amacıyla bu çalışmada, kalkınma iktisadının teorik kökenlerine ilişkin ayrıntılı bir bilgi verilmeyecektir[†].

Tarihsel sürece bakıldığında, hem kalkınma teorilerine olan ilginin artması ve hem de az gelişmiş ülkelerin sorunlarının ön plana çıkmasının, II. Dünya Savaşı sonrasında hızlandığı görülmektedir. Kalkınma olgusunun üçüncü dünya ülkeleriyle ilişkilendirilmesi 1950'lerin ortalarından sonra başlamaktadır. Asya ve Afrika'nın sömürgeleikten kurtulmalarıyla beraber, uluslararası ilginin de giderek artan bir şekilde bu kıtalarda bulunan ülkelerin sosyal koşullarına yöneldiği bilinmektedir (Kaynak 2005: 14–15). Nitekim kalkınma iktisadının ve sonuçta az gelişmiş ülke sorunlarının incelenmesinin ayrı bir alan olarak ortaya çıkmasının nedenlerini iki başlık altında toplamak mümkündür (Kaynak 2005: 18):

- Savaş sonrası uluslararası ticaret ve sermaye hareketlerini canlandırmak,
- Ulusal bağımsızlıklarına yeni kavuşmuş olan ülkelerin ekonomik yönden de bağımsızlıklarını elde etme çabalarını yönlendirmek.

Bu bağlamda; dünyada yaşanan 1930 krizinden sonra, özellikle de 1950'li yıllardan başlayarak kalkınma ekonomisinin güncellik kazanması, bölgesel politikalar ve bölge kavramının yükselen değer olarak gündeme gelmesini sağlamıştır. Ulusal kalkınma stratejilerinde benimsenen sektörel ve gelir dağılımında denge kavramlarına bölgeler arası denge kavramı eklenmiş ve ulusal kalkınmanın ayrılmaz bir parçası olarak sunulmuştur (Ecaral 2005: 91).

Kalkınma olgusu, üçüncü milenyuma girilen şu yıllarda dünyadaki birçok ülkenin üzerinde önemle durduğu ve üstesinden gelmeye çalıştığı bir ekonomik sorundur. Çünkü bugün dünya nüfusunun büyük bir çoğunluğu hala çok yoksul ve fakir durumdadır (Eren, Bahar 2004: 39–41). Yapılan araştırmalar, günde 1 Doların altında gelire yaşamlarını sürdürenlerin sayısının; 1990 yılında 1.276 milyondan, 1999 yılında % 9.7 azalarak 1.151 milyona, 2015 yılında da %34.5 azalarak 753 milyona düşeceğini gösterse de (World Bank 2000/2001 Report: 11), gerçek rakamların sanılandan daha fazla olduğu da bir gerçektir. Kalkınma sorunu ile yakından ilgili olan yoksulluk konusunda

---

[†] Kalkınma iktisadının teorik kökenlerine ilişkin daha ayrıntılı bilgi için bkz.: KAYNAK Muhteşem (2005), *Kalkınma İktisadı*, Ankara: Gazi Kitabevi Tic.Ltd.Şti; TÜYLÜOĞLU Şevket (2004), “Küreselleşme Sürecinde Kalkınma Politikaları ve Devletin Zayıflatan Rolü”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 9, Sayı 1: 257–280.

Bölgesel Kalkınmada Turizm Sektörünün Ekonomik Açıdan Yeri ve Önemi

yapılan başka bir araştırmaya göre de, yoksulluğu azaltmanın kişi başına maliyetinin; Afrika için 144 Dolar, Asya için 180 Dolar ve Latin Amerika'nın daha zengin ülkeleri için ise 11 Dolar civarında olduğu bilinmektedir (Thirtle vd., 2003: 1960).

Buradan hareketle, dünya gelir dağılımında büyük bir adaletsizlik olduğu ve az sayıdaki gelişmiş ülkenin dünyanın geri kalan çok büyük bir kısmından çok çok daha fazla gelir bir elde ettiği ortadadır (Savaş 1986:9). Şöyle ki; dünyanın en zengin %20'lik grubu toplam dünya gelirinin %82.7' sini alırken, en fakir %20'si ise sadece %1.4'ünü almaktadır (Acar 2002: 5). Bu iki grup arasındaki fark ise tam olarak 59 kattır. Başka bir örnek vermek gerekirse; II. Dünya Savaşı sonrasında üçüncü dünya ülkeleri her bir Dolarlık "zenginleştiklerinde", sanayileşmiş ülkelerde 268 Dolarlık bir zenginleşmenin söz konusu olduğu görülmektedir (Başkaya 2005: 36). Dolayısıyla, zengin ve fakir ülkeler arasındaki gelişmişlik farkı her geçen gün artmaktadır. Bazı ülkeler hızlı bir büyüme süreci yaşarken, bazıları da hiç büyümemektedir. Bu açıdan bakıldığında, *kalkınma* olayının daha çok az gelişmiş ya da geri kalmış ülkelerin karşılaşmış olduğu bir ekonomik sorun; *büyümenin* ise gelişmiş ülkelerin gerçekleştirmeye çalıştığı bir sorun olduğu ortaya çıkmaktadır (Kar, Taban 2005: 7–8).

Kalkınma kavramı, belki de son yarım yüzyılın en çok kullanılan kavramlarından birisidir. Bu kadar sık kullanılan bu kavramın gerçekten ne anlama geldiği ise çok fazla merak konusu olmamıştır. Kavramlara yüklenen anlamlar her zaman için aynı olmayabilir ve bu doğaldır. "Uygarlaşma", "modernleşme" ya da hemen hemen benzer anlama gelen "çağdaşlaşma", "batılılaştırma" vb. kavramlar herkes için aynı anlamı taşımayabilir. Kalkınma kavramı da bu tür bir kavramdır. Ancak II. Dünya Savaşı sonrası döneme bakıldığında ise, kalkınma kavramının yeni dönemin eşitsiz ilişkilerini ve hiyerarşiyi meşrulaştıran bir kavram olarak ifade edildiği görülmektedir (Başkaya 2005: 18). Zaman içinde evrim geçiren kalkınma kavramının bugün kendi kendine sürdürülebilen büyüme, üretim biçiminde yapısal değişme, teknolojik yenilik, sosyal, siyasal ve kurumsal yenileşme ve insanların yaşam koşullarında yaygın iyileşme gibi temel unsurlardan oluştuğu konusunda geniş bir görüş birliği bulunmaktadır (Şenses 2004: 13). Böylece kalkınmanın kısaca; sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik anlamda bir modernleşme süreci olduğunu söylemek mümkündür (Kaynak 2003: 18).

Sonuç olarak, 1950'lerle 1970'ler arasındaki dünya kapitalizminin yaşadığı genişleyici dalganın etkisi altındaki bu dönemde, kalkınma iktisadi en parlak yıllarını yaşarken, ekonomik kalkınmanın motoru olarak da hızlı sermaye birikimi alınmıştır. Dolayısıyla, 1970'lere kadar süren kalkınma modellerinin, temelde gelişmiş ülkelerin izledikleri yolu esas aldığını söylemek mümkündür (Kaynak 2005: 26–27). 1980'lerin başından itibaren de, Keynesyen politikaların gözden düşmesi ve dönemin sorunlarına cevap veremez hale

gelmesi ile birlikte kalkınma iktisadının gözden düşmeye başladığı görülmektedir. 1980 sonrası dönemde ise, kalkınma sorununa değişik bir bakış açısı getiren neoliberal politikalar ön plana çıkmaktadır (Başkaya 2005: 37; Tüylüoğlu 2004: 259). Piyasanın kendiliğinden otomatik işleyişine dönüşü içeren neoliberal kuramların ise, bölgesel ekonomik kalkınma kuramlarına yeterince dâhil edilemediği için 1950'lerde ve 1960'larda bölgesel ekonomik kalkınma kuramlarında önemli gelişmeler gösteren Keynesyen politikalara göre daha az etkili olduğu da ayrı bir tartışma konusudur (Ecaral 2005: 91).

3. BÖLGESEL KALKINMADA TURİZMİN ROLÜ

Bir ülkenin kırsal ya da az gelişmiş bir bölgesinde turizmin gelişmesi demek, o ülkenin gelişmiş ve az gelişmiş bölgeleri arasındaki ekonomik dengesizliklerin de azalması anlamına gelmektedir. Ülkenin az gelişmiş bölgesinde turizmin gelişimi ile birlikte, o bölge ekonomisine yeni kaynaklar akacak, yeni iş sahaları ve istihdam alanları oluşacak ve bölge ekonomisinin her sektörde/alanda sağlamış olduğu gelir de buna paralel olarak artacaktır. Nitekim turizmin ülke içinde gelişmesi ve büyümesi, bölgeler arasındaki bu gelişmişlik farklılıklarının da ortadan kalkmasına yardımcı olacaktır. Ancak, az gelişmiş bir bölgede turizmin çok hızlı bir şekilde gelişmesini beklemek doğru bir yaklaşım değildir. Çünkü çok büyük sabit sermaye yatırımlarının gerekli olduğu turizm sektöründe, temel altyapı eksikliği, sermaye birikiminin az olması, girişimci ruhun olmaması, sektörün yatırım-teşvik sistemi ile desteklenmemesi gibi olumsuz koşullar; bu gelişmenin hızlı bir şekilde ilerlemesi yönünde büyük bir engel oluşturmaktadır (Tosun, Timothy ve Öztürk, 2003: 142). Bu bağlamda, turizm yatırımlarının yapılabilmesi için bu gibi bölgelerde çok büyük bir sermaye birikimine ve gelir kaynaklarına gereksinim bulunmaktadır. Turizmin söz konusu bölgedeki gelişimi ve büyümesi, ne kadar büyük olursa, yapılacak yatırımlar için gerekli olan sermaye birikimi ve kaynak aktarımı da o ölçüde az olacaktır. Dolayısıyla, bu noktada ülke kaynaklarının alternatif kullanım alanları arasında çok etkili ve verimli bir seçimin yapılması zorunludur.

Alternatif bir ihracat türü olan turizm harcamaları, elde edilen yabancı döviz gelirleri sayesinde ödemeler dengesine olumlu katkı sağlar ve turizmin gelişimiyle birlikte bir ülkenin ulusal ekonomisi için çok önemli bir gelir kaynağı olur (Kim, Chen ve Jang, 2006: 925). Turizm sektöründen sağlanan bu gelir, ekonomik büyüme ve kalkınma amacıyla, diğer sektörler için gerekli olan mal ve hizmetlerin ithalatında kullanılır (McKinnon, 1964: 388–409).

“Bir ekonomide bölgesel farklılıkların olmaması demek, o bölgenin her hangi bir ekonomik aktivite için ekonomik ajanlar tarafından diğer bölgelere kıyaslandığında fark görmemesi demektir”. Örnek vermek gerekirse; eğer Türkiye’de İstanbul’a fabrika kurmakla Hakkâri’ye ya da ülkenin her hangi bir bölgesindeki başka bir yöreye fabrika kurmak arasında fark yoksa bu anlamda

Bölgesel Kalkınmada Turizm Sektörünün Ekonomik Açıdan Yeri ve Önemi

ülkede bölgesel farklılıkların olmadığını söylemek mümkündür (Becerren 2003: 5).

Bir bölgede kalkınmayı etkileyen önemli faktörlerden biri olan bölge istihdamındaki artış ya da azalışın üç temel nedeni bulunmaktadır. Bunlar kısaca aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (Becerren 2003: 6):

- Ülkenin genel anlamda büyümesinden etkilenen yerel büyüme,
- Bir bölgede var olan sektörlerin, ulusal ekonominin diğer bölgelerinde yer alan aynı sektörlerle oranla çok daha hızlı büyümeleri,
- Bölgenin doğal kaynaklar ve diğer çekicilikler açısından sunduğu kaynakların ya da avantajların ülkedeki diğer bölgelere oranla daha fazla olması.

Buradan hareketle, turizm potansiyeli yönünden zengin tarihi, kültürel ve doğal güzelliklere sahip olan ülkelerin ya da ülke içindeki bölgelerin, bu sektör açısından diğer sektörlerle oranla bir takım avantajlara sahip olması demek, o bölgedeki turizm sektörünün diğer sektörlerle göre daha hızlı büyümesi ve ulusal ekonomiyi de o ölçüde etkilemesi anlamına gelmektedir. İklimi, kültürü ve jeolojik yapısı turizme çok elverişli bir ülkede, dışa açılış ve kalkınma hamlesi hizmet sektörü yardımı ile olabilir. Böylece, turizm sektörü açısından zengin kaynaklara ve potansiyele sahip bir ülkede faktör donatımı teorisine de uygun olarak, bölgesel kalkınmanın gerçekleştirilmesi amacıyla turizmin teşvik edilmesi ve devlet tarafından desteklenmesi, ekonominin doğal dengesi içinde kabul edilebilir bir durumdur. Başka bir ifade ile herhangi bir ülke bir sektörünü teşvik edecekse, bu sektörün kullandığı kaynaklar yönünden ekonominin zengin olması gerekmektedir. Çünkü bu şekilde, ekonomik anlamda sınırlı düzeyde olan ülke kaynaklarının, rasyonel kullanımı da sağlanacaktır (Bahar 2006: 131).

Bölgesel bir gelişme stratejisi olarak değerlendirilen bu sektör, az gelişmiş ve geri kalmış bölgelerin gelişmesine, ekonominin yeniden yapılandırılmasına ve sonuçta bir bütün olarak ekonomik büyüme ile kalkınmaya katkı sağlamaktadır (Tosun, Timothy 2001: 352–359; Baidal 2004: 315–317). Örneğin denize kıyısı olan az gelişmiş ya da gelişmekte olan bir bölge için kıyı turizminin (deniz, güneş ve kum) geliştirilmesi, o bölgenin istihdam başta olmak üzere elde edeceği ulusal gelir ve sonuçta ekonomik büyümeleri ve kalkınmaları açısından çok önemlidir (Klein, Osleeb ve Viola 2004: 1080–1088).

Dünya üzerindeki birçok az gelişmiş ülke açısından bugün turizm sektörü, ekonomik kalkınma stratejilerinin önemli ve tamamlayıcı bir parçası olarak kabul edilmektedir (Sinclair 1998: 1–51). Kaldı ki, bu gibi ülkelerin kırılğan ekonomik yapıları ile finans-sermaye ve bilgi birikimi eksikliği gibi gelişme kaynaklarından yoksun olduğu düşünüldüğü zaman, turizmin bu ülkeler açısından taşıdığı ekonomik önem çok daha iyi bir şekilde anlaşılacaktır.

Böylece turizm sektörünün ekonomik olarak taşıdığı önemi ya da faydaları iki ayrı düzeyde incelemek mümkündür. Bunlardan birincisi, makro ya da ulusal ve ikincisi ise mikro ya da bölgesel bazda olmak üzere (Dieke 2003: 287). Makro anlamda bakıldığı zaman, bir ülkede turizm sektöründen sağlanan gelirin ve sonuçta döviz kazancının artması, o ülkenin ekonomik kalkınma ve büyüme çabalarını olumlu yönde etkileyecektir. Mikro anlamda bakıldığı zaman ise, turizm bölgesindeki yeni istihdam alanlarının gelişmesi, gelirin yeniden dağılımı ve bölgesel gelişmeyi dengelemesi gibi etkileri mevcuttur. Dolayısıyla, turizmin bölgesel kalkınmada oynadığı rol açısından bir değerlendirme yapıldığında, turizm sektörünün ekonomik olduğu kadar sosyal, kültürel ve çevresel yapının da gelişmesine katkı sağladığını söylemek mümkündür (Dieke 2003: 287).

Turizm genellikle istihdam ve geliri artırıcı etkisiyle, iktisadi kalkınmanın gelişmesine yardımcı olan ve marjinal ekonomileri canlandıran bir araç olarak da kullanılmaktadır (Liu, Wall 2006: 159). Nitekim turizm gelişmiş ülkelerde olduğu gibi, temelde ekonomik bir çabayı simgelerken; gelişmekte olan ülkelerde esas olarak boş zamanın tüketimine yönelik olan ve kalkınmada izlenen bir yol olarak görülmektedir. Bu tüketim şekli, o bölgedeki istihdamın gelişimini ve çeşitliliğini uyarmakta ve turizm marjinal durumdaki fakir-geri kalmış bölgenin ekonomik yapısı üzerinde işgücü potansiyeli anlamında olumlu etkiler meydana getirebilmektedir (Liu, Wall 2006: 160). Bu bağlamda, emek-yoğun bir sektör olan turizmde beşeri sermayeye önemli ölçüde gereksinim bulunmaktadır. Dolayısıyla çok kesitli bir sektör olma özelliği ile turizmde istihdamın yapısı incelendiğinde çok çeşitli bir yapının olduğu ortaya çıkmaktadır (Szivas, Riley ve Airey 2003: 64–76). Şöyle ki (İçöz, Kozak 2002: 237–238); turizm sektöründeki işgücü, sosyo-ekonomik ve sosyo-demografik açılardan karma bir özelliğe sahiptir. Değişik yaş, meslek, gelir ve kültür grubunda yer alan kimseler turizm sektöründe aynı işletme içinde görev alabilmektedir. Ayrıca, turizm sektörü tarafından yaratılan birçok alt-meslek grupları yüksek düzeyde beceri gerektirmemektedir (bahçıvanlık, temizlik işleri, satın alma ve depolama vb.). Bu anlamda sektör, turizme elverişli olan kırsal ya da gelişmemiş bölgelerdeki istihdamın önemli ve temel kaynaklarından birini oluşturmaktadır.

Bu noktada belirtilmesi gereken diğer bir konuda, turizmin yukarıda belirtildiği gibi, ülke ekonomileri ve bölge kalkınması açısından her zaman olumlu etkiler meydana getirmedir. Turizm potansiyeline sahip olan az gelişmiş ya da gelişmekte olan bir bölgede turizmin gelişimiyle birlikte bir takım sorunlar da oluşabilir. Turizmin zaman içindeki gelişimi, turizmden sağlanan faydanın azalacağını ya da olumsuz gelişmelere neden olabileceğini de göstermektedir. Bu olumsuzluklar; ithalat, bölgesel enflasyon, yabancı işgücü, fırsat maliyeti, kamu hizmetlerindeki artış (taşıma kapasitesinin aşılması), yabancı sermaye ve teknolojik transfer etkisi olarak kendini göstermektedir

Bölgesel Kalkınmada Turizm Sektörünün Ekonomik Açıdan Yeri ve Önemi

(Bahar, Kozak 2006: 144–145). Dolayısıyla ilerleyen dönemlerde yapılacak ampirik çalışmalarla, turizmin bölgesel kalkınma üzerindeki oluşturduğu olası ekonomik etkilerin test edilmesi ve doğruluğunun araştırılması da turizm ekonomisi açısından önemli olacaktır.

Sonuç olarak, gelişmekte olan ve turizm potansiyeline sahip birçok ülke yaptıkları turizm gelişme planları ile bu sektörden uzun dönemde azami ölçüde faydalanmak ve ekonomik kalkınmalarını bu sektör yardımıyla geliştirmek istemektedir (Pearce 2000: 191–203; Toivonen 2002: 331–342). Bundan dolayıdır ki, gelişen ülkelerin çoğu uluslararası turizm piyasasında etkinlik sağlamak noktasında büyük sorunlar yaşasalarda, pek çoğu turizmi çekici bir kalkınma ve gelişme seçeneği olarak değerlendirmektedir. Nitekim turist türleri ve kaynakları, gelirin yeniden dağılımı, ticari kısıtlamalardan bağımsızlık, talep sürekliliği, gelişme maliyetleri, istihdam, imaj ve ürün çeşitliliği gibi nedenlerle birçok ülke turizmi geliştirmek için önemli yatırımlar yapmaktadır (Yarcan 1998: 8).

4. BÖLGESEL GELİŞME FARKLILIKLARININ GİDERİLMESİNDE TURİZMİN ÖNEMİ

Turizm, ekonominin diğer sektörlerine oranla ülkenin geri kalmış ya da az gelişmiş bölgelerindeki ekonomik gelişme için daha etkili alternatif fırsatlar sunmaktadır. Çünkü bu tür bölgelerdeki çiftçilik ya da balıkçılık gibi meslek grubundaki insanlar turizm sektörüne yönelik çalışarak veya geçimlerini bu sektörden sağlayarak gelirlerini önemli ölçüde artırma olanağına sahiptirler. Turizm sektörünün bu tür bölgelerde gelişmesi, yerel el sanatları, hediyelik eşya vb. yöresel faaliyetlerin, hizmetlerin gelişmesine neden olacaktır. Bu durum, söz konusu bölgeye parasal olarak bir kaynak ve teşvik sağlayacak ve yerel halk bölgedeki otellere/işletmelere yöreye özgü mal ve hizmetleri sunma olanağına kavuşacaktır. Böylece buna benzer faaliyetlerin yaygınlaşması ve gelişmesiyle birlikte, bölge ekonomisine önemli katkılar sağlanacaktır. Turizmin bir ülkenin daha az gelişmiş bölgesinde tanınması ve yaygınlaşması sonucu daha gelişmiş bölgesine oranla yerel halkın ekonomik zenginliğini büyük oranda etkileyebileceğini söylemek mümkündür (Bahar, Kozak 2006: 141).

Turizm sektörü ayrıca, ekonomik ve sosyal gelişme ile bölgeler arası gelişme farklılıklarını en aza indirme amacını da taşımaktadır. Tarım ve sanayi sektörü yönünden yeterli kaynak ve gelişme olanaklarına sahip olamayan ancak bunun yanında; zengin turizm potansiyeline sahip ülkelerin/bölgelerin, planlı ve etkin bir turizm politikası uygulaması sonucunda turizmde dengeli bir gelişme sağlayabilecekleri de bilinen bir gerçektir. Bu şekilde, söz konusu ülke ekonomileri uluslararası turizm gelirinden belirli oranlarda pay elde edebilecektir. Turizm politikaları tek başına, genel olarak döviz gelirleri başta olmak üzere, ekonomik gelişmeyi gerçekleştirmeye yeterli olmamasına karşın,

Ozan BAHAR

gelişmeye hız vermesi ve tamamlayıcı etkileri açısından da önemli olmaktadır (Erkal 1990: 234–236).

Bölgesel gelişme farklılıklarının giderilmesinde turizmin sağladığı bir diğer katkı mikro finans yöntemi açısından ortaya çıkmaktadır. Mikro finans, kalkınmada özellikle sosyal sermayenin harekete geçirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Sosyal sermaye; ülkelerin ekonomik faaliyetlerine, toplumsal hayatın etkilerini ortaya koymayı amaçlayan sosyal içerikli yeni bir iktisadi kavramdır. Fiziki ve beşeri sermaye ile karşılaştırıldığında ise daha soyut bir kavram olduğu görülmektedir. Sosyal sermayeyi “en az iki kişi arasında güvene dayalı bir biçimde kurulabilen iletişim imkânı, biraz daha geniş tanımlamayla, toplumu oluşturan fertler, sivil toplum örgütleri ve kamu kurumları arasındaki koordinasyon faaliyetlerini kolaylaştırarak toplumun üretkenliğini arttıran, güven, norm ve iletişim ağı özellikleri” şeklinde tanımlamak mümkündür (Temple 2000: 23). Ekonomik açıdan ise sosyal sermaye, kişi ve kurumlar arası güvene dayalı ilişkilerin, ekonomik etkinliğe ve üretime yansması şeklinde kabul edilmektedir. Böylece sosyal sermaye, girişimci bireyin veya kolektif aktörün her an güvenebileceği sosyal ilişkiler seti olarak düşünülebilir. O halde sosyal sermaye, kişiler arasındaki ilişkiler ağında yer alan ve en az elle tutulabilir nitelikte olan bir sermaye çeşididir.

Çeşitli dayanışma grupları ve mikro finans uygulamaları, sosyal sermayenin harekete geçirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Güney Doğu Asya’da öne çıkmakla beraber dünyanın her yerinde görülebilen, kurumsal olarak tasarruf biriktirmeye yarayan ve ekonomik kalkınmanın bir kaynağı olan “dönüşümlü kredi birlikleri”, ayda bir defa sosyal ve ekonomik bir faaliyet için bir araya gelen arkadaş ya da komşulardan oluşmaktadır. Uygulamada herkes eşit miktarda bir para koyarak katkıda bulunur ve her seferinde bir kişi için çekiliş yapılır. Herkes toplanan bu büyük miktarı alana kadar çekilişler tekrarlanır. Söz konusu para, kişilerin yeni bir işe başlaması veya ekip oluşturması için yeterli olabilir. Dönüşümlü kredi birliklerinin yanı sıra benzer nitelikte olan tüm dayanışma faaliyetleri ve mikro finansman uygulamaları, sosyal sermayeyi harekete geçiren önemli unsurlardır. Bu nitelikteki toplumsal faaliyetler grup bilinci uyandırmakta ve sosyal sermayenin itici gücünü oluşturmaktadır (Colleman 1988: 175).

Bu anlamda, bir ülkenin az gelişmiş bölgesinde var olan turizm potansiyelini değerlendirmek isteyen ancak yeterli kaynağı bulamayan girişimciler açısından “dönüşümlü kredi birlikleri” ya da mikro finans yöntemi, sosyal sermayenin harekete geçirilmesi adına çok önemli bir kalkınma hamlesini başlatmış olacaktır. Dolayısıyla da, bölgesel kalkınmanın turizm sektörü yardımıyla gerçekleştirilmesinde mikro finans uygulamasının çok önemli bir yeri olduğu söylenebilir. Böylece elinde kaynağı olmayıp da düşüncelerini faaliyete geçirmek isteyen mikro işletmeler ya da kişiler bu yolla finansman sağlayarak fikirlerini hayata geçirme fırsatı bulurlar. Bu şekilde ise,

Bölgesel Kalkınmada Turizm Sektörünün Ekonomik Açıdan Yeri ve Önemi

bölgesel kalkınmada geri kalmış bir bölgenin turizm yoluyla gelişmesi ve ilerlemesi mümkün olabilir (WTO 2005). Bu bağlamda, sosyal sermayenin etkileri konusunda yapılan araştırmalar, ekonomik kalkınma ve büyümenin hızlanmasında ve gelir dağılımının düzeltilmesinde sosyal sermayenin pozitif etkisinin olduğunu ortaya koymaktadır (Whietley 2000: 445; Wilkinson 2000: 46).

Turizmin bölgelerarası ekonomik gelişme üzerindeki bir diğer etkisi de, bölge insanının refah düzeyinin yükseltilmesine olan etkisidir. Bölgeye olan turist hareketleri sonucunda o yörenin vatandaşları; kitle ulaştırma sistemlerinde yüksek standartlara, elektrik, su vb. alt yapı hizmetlerinde üstün bir düzeye ve belki de başka bir şekilde sahip olamayacakları alış-veriş ve eğlence merkezleri gibi tesis ve faaliyetlere kavuşma şansına sahip olurlar. Bu anlamda turizm, belirli bir niteliğe sahip olmayan işsiz insan kaynaklarının azaltılmasına olanak sağlayarak, ekonomik yapının çeşitlenmesine ve ülkede/bölgede diğer sektörlerin gelişmesine de uygun bir ortam hazırlamaktadır.

5. TÜRKİYE AÇISINDAN GENEL BİR DEĞERLENDİRME

Türkiye'nin 1960'lardan bu yana ekonomik ve toplumsal gelişmesini; bölgesel eşitsizlikleri azaltmak, toplumsal ve ekonomik dengeyi sağlamak amacını güden Beş Yıllık Kalkınma Planları (BYKP) üzerine oturttuğu görülmektedir. Planlı ekonomiye geçişin ardından, ülkenin çeşitli bölgelerindeki kaynakları faaliyete geçirmek amacıyla, ulusal ekonomik kalkınmaya katkıda bulunacağı düşünülen farklı bölgesel planlar hazırlanmış, bunların uygulama ve izleme görevi de Devlet Planlama Teşkilatı'na (DPT) verilmiştir. Ancak çoğu zaman kalkınmada öncelikli yöreleri esas alan destek uygulamaları, organize sanayi bölgeleri politikası, yatırımlarda devlet yardımları ve kırsal kalkınma projeleri ile birlikte yürürlüğe konulan bölge planları, bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılmasında ve hedeflenen gelişme düzeyini ve ortamını oluşturmada istenilen etkiyi gösterememiştir. 1980'lerden günümüze kadar uygulamaya konulan çeşitli bölgesel kalkınma projelerinden Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) dışında kalanlar ise kapsamlı bir uygulama şansı bulamamıştır (Göymen 2005: 37–51).

Turizm sektörünü de kapsayan Güneydoğu Anadolu Projesi, insan odaklı sürdürülebilir kalkınmaya yönelik olarak hazırlanmış çok sektörlü bir bölgesel kalkınma hareketidir. Bu projeye; bölge insanının yaşam kalitesinin yükseltilmesi, yoksulluğun azaltılması, bölgedeki istihdam ve iş olanaklarının arttırılması ve sonuçta ekonomik kalkınma ile toplumsal istikrara kavuşulması amaçlanmıştır (Polat, Olgun 2004: 1505–1515). GAP, turizm başta olmak üzere kentsel, kırsal ve tarımsal altyapı, ulaştırma, sanayi, eğitim, sağlık, konut ve diğer birçok sektörlerdeki yatırımları kapsayan sadece bölgeye özgü olmayıp tüm ülkeyi etkileyecek değişimleri de içine alan çok yönlü bir kalkınma projesidir (Sarica 2001: 167).

Ozan BAHAR

Bu bağlamda, Türkiye'deki diğer bölgelere göre az gelişmiş bir bölge olan GAP bölgesindeki turizm hareketlerine bakıldığında bölgenin; tarihi ve kültürel değerlerinin yanında din, sağlık, kongre, mağara, yayla, avcılık, botanik turizmi, dağcılık, kuş gözlemciliği, tarihi İpek Yolu, baraj göllerinde su altı sporları gibi büyük bir potansiyele sahip olduğu görülmektedir. Bölge özellikle inanç turizmi açısından da oldukça büyük bir potansiyel taşımasına karşın, yeteri kadar turisti çekememektedir. Ayrıca, yerli/yabancı turist olarak bölgede konaklayan toplam kişi sayısının Türkiye içindeki payının sadece %0.2 ve geceleme sayısının da %2.5 olduğu bilinmektedir. Benzer şekilde, bölgedeki önemli turistik ürünlerin varlığına karşın, turistik tesis ve yatak sayısının Türkiye içindeki paylarının %2.0 ve %1.9 ile oldukça düşük oranlarda olduğu görülmektedir (Paksoy 2005).

GAP'ın turizm sektöründen yeteri kadar faydalanamamasının bazı temel nedenleri bulunmaktadır. Bunları; ihtiyaçlara cevap verecek bir master planının olmaması, yerel yöneticilerin ve halkın mevcut turizm potansiyeli hakkında yeteri kadar bilgi sahibi olmayışı, alt yapı eksikliği, kalifiye eleman ve tesis eksikliği şeklinde sıralamak mümkündür. GAP Bölgesi, diğer bölgelere göre daha az gelişmiş bir bölge konumundadır. Türkiye'de ise yatırımcıların işletme kurma amacına uygun olarak batı bölgelerine yatırım yaptıkları bilinen bir gerçektir. Bu durumda, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerini kalkındırmak sanayi sektörünün yardımı ile olamıyorsa, diğer sektörleri özellikle de turizmi harekete geçirmek, bölgenin ekonomik kalkınması açısından daha doğru bir yaklaşım olacaktır (Paksoy 2005).

Buradan hareketle, turizmin bölgesel kalkınma üzerindeki olası etkileri açısından, Türkiye'de coğrafi bölgelere göre tesis ve yatak sayıları ile turizm sektöründeki toplam işgücünün, ülkeye gelen yabancı turistlerin ve ayrıca yine bölgelere göre turizm yatırımlarına teşvik olarak verilen kredi miktarı oranlarının bölgelere göre dağılımına bakmakta yarar bulunmaktadır. Tablo 1'de; yıllar itibariyle Türkiye'de coğrafi bölgelere göre tesis ve yatak sayısındaki gelişmeler gösterilmektedir. Tabloya bakıldığında ilk olarak, 1986'dan günümüze kadar Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki tesis ve yatak sayısının diğer bölgelere oranla daha az olması dikkat çekmektedir. Bu iki bölgedeki tesis ve yatak sayısının ülke içinde sahip olduğu paylar ise %6 ile %4'ün altındadır. Aynı tablodan, Türkiye'deki tesis ve yatak sayısının çok büyük bir oranının özellikle Ege ve Akdeniz bölgesinde toplandığı anlaşılmaktadır. Daha önce belirtildiği üzere, söz konusu bölgelerin mevcut turizm potansiyeline karşın tesis ve yatak sayısının eksikliği bölgesel kalkınma noktasında büyük bir engel olarak görülmektedir.

Bölgesel Kalkınmada Turizm Sektörünün Ekonomik Açıdan Yeri ve Önemi

Tablo 1: Türkiye’de Coğrafi Bölgelere Göre Tesis ve Yatak Sayısı (1986–2005)

Coğrafi Bölgeler	1986		1990		1995		2000		2005	
	Tesis Sayısı*	Yatak Sayısı*	Tesis Sayısı*	Yatak Sayısı*	Tesis Sayısı*	Yatak Sayısı*	Tesis Sayısı*	Yatak Sayısı*	Tesis Sayısı*	Yatak Sayısı*
Marmara	320	42932	609	84405	611	87888	583	83123	677	112820
Ege	272	38038	1134	179661	1073	167289	919	158782	1006	212096
Akdeniz	185	30178	845	163038	871	162353	948	256119	1034	354698
İç Anadolu	115	13908	262	38198	239	32167	264	32594	303	44616
Karadeniz	55	4944	147	13782	148	14321	219	18782	232	24533
D. Anadolu	26	2651	94	10113	102	10773	107	11386	110	14650
G. Anadolu	30	2149	90	9545	83	8155	81	8176	89	10913
TOPLAM	1003	134800	3181	498742	3127	482946	3121	568962	3451	774326

Kaynak: Turizm Bakanlığı, Turizm İstatistikleri Bültenleri 1986–1995, Ankara: Turizm Bakanlığı Yayınları; www.turizm.gov.tr. (Erişim Tarihi: 08.01.2007)’den yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır. * Tesis ve yatak sayıları, turizm yatırım belgesi ve turizm işletme belgesi turistik işletmelerin toplamından oluşmaktadır.

Benzer şekilde Tablo 2’de de, ülkeye gelen yabancı turistlerin yıllar itibarıyla bölgelere göre dağılımı verilmektedir. Buna göre, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesine gelen yabancı turistlerin oranının diğer bölgelere oranla çok daha düşük olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, kişi başına düşen GSMH’da ilk sıralarda yer alan İsviçre, Norveç, Japonya, Danimarka, İsveç, ABD, Kanada, Singapur, Avustralya ve Yeni Zelanda gibi ülkeler başta olmak üzere, bu bölgeye gelen turist sayısının genel olarak arttırılması, bölgesel kalkınmanın turizm yoluyla gerçekleştirilmesi açısından önemli olacaktır.

Tablo 2: Türkiye’ye Gelen Yabancıların Giriş Kapılarının Bulunduğu Bölgelere Göre (%) Dağılımı

Coğrafi Bölgeler	1986	1990	1995	2000	2003*
Marmara	63.69	50.56	36.71	35.2	36.75
Ege	19.62	22.21	23.54	21.6	20.11
Akdeniz	8.99	17.94	27.45	33.7	35.39
İç Anadolu	1.9	2.13	1.51	1.8	1.62
Karadeniz	0.05	2.56	3.87	2.1	1.62
Doğu Anadolu	3.32	3.26	4.2	2.9	3.04
Güneydoğu Anadolu	2.43	1.34	2.72	2.3	1.47
Toplam	100	100	100	100	100

Kaynak: DİE, Turizm İstatistikleri 1986–2003, Ankara: DİE Yayını’ verilerinden yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır. * Turizm Bakanlığına ait son verilerdir.

Tablo 3’de, Türkiye’de turizm sektöründeki toplam işgücünün bölgelere göre dağılımı gösterilmektedir. Diğer iki tabloda olduğu gibi burada da, Doğu

Ozan BAHAR

ve Güneydoğu Anadolu bölgesinin turizm açısından sektör içindeki toplam işgücünün oldukça düşük oranlarda olduğu gözükmemektedir. Kalkınmada ülkenin diğer bölgelerine göre çok daha geri durumunda olan bu bölgelere yapılacak yeni turizm yatırımları, tesisler, turizm ürün çeşitlendirmesi vb. ekonomik faaliyetler ile birlikte bölgedeki istihdam oranı da hiç kuşkusuz buna paralel olarak artacaktır.

Tablo 3: Turizm Sektöründeki İşgücünün Bölgelere Göre (%) Dağılımı

Coğrafi Bölgeler	Konaklama	Restoran	Seyahat Acentesi
Marmara	23.27	52.99	43.43
Ege	29.16	16.74	22.33
Akdeniz	34.87	5.92	19.77
İç Anadolu	8.23	14.78	12.45
Karadeniz	2.70	6.59	1.38
Doğu Anadolu	0.87	1.04	0.28
Güneydoğu Anadolu	0.90	1.94	0.36
Toplam	100	100	100

Kaynak: TOSUN, C. (1999), “An Analysis of the Economic Contribution of Inbound International Tourism in Turkey”, *Tourism Economics*, 5 (3), s. 230.

Tablo 4’de ise, turizm yatırımlarına teşvik olarak verilen kredi miktarı oranlarının bölgelere göre dağılımı verilmektedir. Tabloya bakıldığında, benzer şekilde Ege ve Akdeniz’e oranla Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesine verilen teşvik miktarlarının düşüklüğü hemen göze çarpmaktadır. Bölgeler arası dengesizlikleri gidermek ve kalkınmaya hız kazandırmak, sermayeyi tabana yaymak, istihdam yaratmak, katma değeri yüksek ileri ve uygun teknolojileri kullanmak ve uluslararası rekabet gücünü sağlamak için yatırımların uluslararası yükümlülükler aykırılık oluşturmayacak şekilde teşviki, yönlendirilmesi ve desteklenmesi, turizmin bölgesel kalkınmaya olan etkisini de olumlu yönde etkileyecektir.

Tablo 4: Bölgelere Göre Turizm Yatırımlarına Teşvik Olarak Verilen Kredi Miktarları (%)

Coğrafi Bölgeler	1985	1990	2000	2001*	Ortalama
Marmara	7.41	20.46	0	1.0	11.76
Ege	13.45	25.8	93.0	3.0	32.99
Akdeniz	64.7	43.36	0	20.0	33.4
İç Anadolu	11.88	5.7	0	1.0	7.94
Karadeniz	0.86	4.3	3.0	12.0	3.99
Doğu Anadolu	0.08	0.31	4.0	33.0	5.1
Güneydoğu Anadolu	1.62	0.07	0	30.0	4.2
Toplam	100	100	100	100	100

Kaynak: TOSUN, Cevat, TIMOTHY, Dallen J. ve ÖZTÜRK, Yüksel (2003), “Tourism Growth, National Development and Regional Inequality in Turkey”, *Journal of Sustainable Tourism*, 11 (2–3), s. 146. * Turizm Bakanlığı kayıtlarında, 2001 sonrasına ait veri bulunamamıştır.

Bölgesel Kalkınmada Turizm Sektörünün Ekonomik Açıdan Yeri ve Önemi

Türkiye’de gelir dağılımı konusunda yapılan araştırmalar, coğrafi bölgelerin ortalama gelir düzeyinin birbirinden oldukça farklı olduğunu göstermektedir. Diğer bir deyişle, Türkiye’nin bölgesel gelir dağılımı eşitlikten uzak olduğu gibi, zamanla bu eşitsizliğin daha da arttığı, batı kıyı bölgeleriyle doğu-iç bölgeleri arasında büyük uçurumların olduğu görülmektedir (Şenesen 2004: 136–137). Nitekim Marmara bölgesi gelir dağılımında %38.6’lık pay ile ilk sırada yer alırken, Güneydoğu Anadolu bölgesi sadece %4.5’lik pay ile son sırada yer almaktadır (Eren 2006: 84–85). Ayrıca, 2003 yılı illerin sosyo ekonomik gelişmişlik sıralaması çalışmasına göre ise özellikle Ankara’nın doğusunda yer alan illerin genel olarak ülke ortalamasının altında kaldığı gözlenmektedir (Göymen 2005: 51).

Tablo 5’de, bölgeler itibariyle beşeri kalkınma indeksi ve onu oluşturan unsurlar görülmektedir. Tablodan, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesindeki ortalama yaşam, eğitim ve gelir indeksinden oluşan beşeri kalkınma indeksinin diğer bölgelerden çok daha düşük olduğu anlaşılmaktadır (Saraçlı, Yılmaz ve Kaygısız 2004: 23).

Tablo 5: Bölgeler İtibariyle Beşeri Kalkınma İndeksi ve Unsurları

Coğrafi Bölgeler	Ortalama Yaşam İndeksi	Eğitim İndeksi	Gelir İndeksi	Beşeri Kalkınma İndeksi
Marmara	0.748	0.803	0.946	0.832
Ege	0.736	0.759	0.817	0.771
Akdeniz	0.753	0.755	0.802	0.770
İç Anadolu	0.724	0.777	0.692	0.731
Karadeniz	0.713	0.735	0.614	0.687
Doğu Anadolu	0.705	0.622	0.378	0.568
Güneydoğu Anadolu	0.727	0.600	0.474	0.600

Kaynak: SARAÇLI Sinan, YILMAZ Veysel ve KAYGISIZ Zeliha (2004), “Türkiye’de Beşeri Kalkınmışlığın Coğrafi Dağılımının Çok Değişkenli İstatistiksel Tekniklerle İncelenmesi”, 3. Ulusal Bilgi Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı, 25–26 Kasım, Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi Yayın No: 108, s. 23.

Yukarıda vurgulandığı gibi, Türkiye’nin batı ve doğu bölgeleri arasında ekonomik anlamda bir gelişmişlik farkının olduğu açık bir şekilde görülmektedir. Dolayısıyla, bölgeler arası gelişmişlik farkının azaltılması ve bölgeler arası dengeli büyüme ve kalkınmanın sağlanması noktasında turizm sektörüne önemli görevler düştüğü ortadadır. Söz konusu bölgelerde, başta kaynak sorunu ve bölgesel gelişme alanındaki kurumsal yapının yetersizliğini ortadan kaldırarak, turizmi teşvik ederek, destekleyerek, tesis ve eleman yetersizliğini gidererek ve bölgede var olan potansiyeli iyi değerlendirerek, daha çok turisti bölgeye çekmek mümkün olabilir. Turizmin bölgede gelişmesi, tüm imkânların bu anlamda sonuna kadar kullanılması ve daha fazla yabancı turist bölgeyi ziyaret etmesiyle birlikte; istihdam, gelir ve katma değer

artacak, sürdürülebilir kalkınma gerçekleştirilebilecek ve sonuçta yukarıda belirtilen bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılması açısından bir iyileşmenin olması sağlanabilecektir.

Sonuç olarak şunları söylemek mümkündür: Turizm, ekonominin diğer sektörlerine oranla ülkenin geri kalmış ya da az gelişmiş bölgelerindeki ekonomik gelişme için daha etkili alternatif fırsatlar sunmaktadır. Eğer ülkelerin geri kalmış bölgelerindeki mevcut turizm potansiyeli ve alternatif fırsatlar iyi değerlendirilebilirse, bölgenin turizm sektörü yardımıyla kalkınması sağlanabilir. Kısaca, ülkenin kırsal ya da az gelişmiş bir bölgesinde turizmin gelişmesi demek, o ülkenin gelişmiş ve az gelişmiş bölgeleri arasındaki ekonomik dengesizliklerin de azalması demektir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Yapılan bu çalışmanın amacı, bölgesel kalkınmada turizm sektörünün ekonomik açıdan nasıl bir öneme sahip olduğunu incelemek ve turizm sektörünün bölgesel kalkınmada ülkelere doğrudan ya da dolaylı olarak bir katkı sağlayıp sağlamadığını araştırmaktır. Genel olarak elde edilen bulgular, bölgesel bir gelişme stratejisi olarak değerlendirilen bu sektörün, az gelişmiş ve geri kalmış bölgelerin gelişmesine, ekonominin yeniden yapılandırılmasına ve sonuçta bir bütün olarak ekonomik büyüme ile kalkınmaya katkı sağladığını göstermektedir.

Genel ekonomi teorisinden bilindiği üzere, ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi için sermaye birikiminin artırılması gerekmektedir. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde halkın reel gelirin düşük ve tasarrufların da buna bağlı olarak yetersiz olması, istenilen teknolojik gelişmenin yapılamaması bu gibi ülkelerin kalkınmaları noktasında büyük bir engel teşkil etmektedir. Ayrıca, ihraç ettikleri ürünlerin fiyat ve gelire karşı esnekliklerinin düşük olması da, bu ülkelerin ihraç gelirlerini arttırmada önemli bir engeldir. Son yıllarda, dış ticaret hadlerinin az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler aleyhine bozulduğu da göz önüne alındığı zaman, birçok ülke için turizmden sağlanan belirli miktardaki turizm geliri, o ülkelerin ekonomik kalkınma, büyüme ve gelişimleri açısından çok önemli olmaktadır. Dünyada ihracatı en hızlı büyüyen sektörlerin ileri teknoloji yoğunluklu sektörler olduğu düşünüldüğü zaman, diğer sektörler yönünden yeterli kaynak ve gelişme olanaklarına sahip olamayan Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler açısından turizm sektörünün önemi çok daha iyi anlaşılacaktır.

Türkiye'nin batı ve doğu bölgeleri arasında ekonomik anlamda bir gelişmişlik farkının olduğu açık bir şekilde görülmektedir. Bölgeler arası gelişmişlik farkının azaltılması ve bölgeler arası dengeli büyüme ve kalkınmanın sağlanması noktasında turizm sektörüne önemli görevler düşmektedir. Turizmin bölgede gelişmesi, tüm imkânların bu anlamda sonuna kadar kullanılması ve daha fazla yabancı turistini bölgeyi ziyaret etmesiyle

Bölgesel Kalkınmada Turizm Sektörünün Ekonomik Açıdan Yeri ve Önemi

birlikte; istihdam, gelir ve katma değer artacak, sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesi sağlanabilecektir.

Çalışma sırasında ortaya çıkan kısıtlar ise kısaca şunlardır: Konu hakkındaki teorik içeriğin çok zengin olmasına karşın, uygulama noktasında hiçbir çalışmanın olmaması konunun bu açıdan yetersiz kalmasına neden olmuştur. Dolayısıyla ilerleyen dönemlerde yapılacak ampirik çalışmalarla, turizmin bölgesel kalkınma üzerindeki oluşturduğu olası ekonomik etkilerin test edilmesi ve doğruluğunun araştırılması da turizm ekonomisi açısından önemli olacaktır. Nitekim söz konusu bu çalışma, ileride yapılması planlanan ampirik çalışmaya esas teşkil edecek bir pilot çalışma niteliğindedir.

7. KAYNAKÇA

- Acar Y. (2002), *İktisadi Büyüme ve Büyüme Modelleri*, Genişletilmiş 4. Baskı, Bursa: Vipaş İnş. Tur. Eğt. A.Ş.
- Bahar O., Kozak M. (2006), *Turizm Ekonomisi*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Bahar O. (2006), “Türkiye’nin İktisadi Gelişiminde Turizm Sektörüne Sağlanan Teşviklerin Rolü: Uygulamalı Bir Araştırma”, *İktisat, İşletme ve Finans Dergisi*, Sayı 241: 128–139.
- Baidal J. A. I. (2004), “Tourism Planning in Spain Evolution and Perspectives”, *Annals of Tourism Research*, 31 (2): 313–333.
- Başkaya F. (2005), *Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Düşüşü*, 5. Baskı, Ankara: Maki Basın Yayın Ltd. Şti.
- Becerem E. (2003), “Bölgesel Kalkınma Analizlerinde Değişim Payı (Shift-Share) Yaklaşımı”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 8, Sayı 3: 27–48.
- Colleman J. (1988), “Social Capital in the Creation of Human Capital”, *American Journal of Sociology*, 94 Suuplement, University of Chicaco: 95-120.
- Dieke U.C. P. (2003), “Tourism in Africa’s Economic Development: Policy Implications”, *Management Decision*, 41 (3): 287–295.
- DİE, *Turizm İstatistikleri 1986–2003*, Ankara: DİE Yayını.
- Dügeroğlu E. (2000), *Kalkınma Ekonomisi*, Beşinci Basım, Bursa: Vipaş A.Ş. Yayın No: 24.
- Ecaral T. Ö. (2005), “Bölgesel/Yerel Ekonomik Kalkınma Kuramlarının Tarihsel Süreç İçerisindeki Gelişimleri”, *Ekonomik Yaklaşım*, Cilt 16, Sayı 55: 89–106.

Ozan BAHAR

- Eren A., Bahar O. (2004), “Yoksulluğa Kavramsal Bir Bakış: Dünya ve Türkiye’deki Görünümü”, *İktisat, İşletme ve Finans Dergisi*, Sayı 220: 36–50.
- Eren A. (2006), *Türkiye Ekonomisi*, Bursa: Ekin Kitapevi.
- Erkal M. E. (1990), *101 Soru 101 Cevap Bölge Açısından Azgelişmişlik*, İstanbul: Der Yayınları.
- Göymen K. (2005), “Türkiye’de Bölge Politikalarının Evrimi ve Bölgesel Kalkınma Ajansları”, *Yerel Kalkınma İçin Ortaklıklar*, İstanbul: İstanbul Politikalar Merkezi Sabancı Üniversitesi Yayını.
- İçöz O., Kozak M. (2002), *Turizm Ekonomisi*, Ankara: Turhan Kitabevi, 2. Baskı.
- Jones I. C. (2001), *İktisadi Büyümeye Giriş*, Çev: S. Ateş ve İ. Tuncer, Birinci Basım, İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Kar M., Taban S. (2005), “İktisadi Gelişmenin Temel Dinamikleri ve Kaynakları”, *İktisadi Kalkınmada Sosyal, Kültürel ve Siyasal Faktörlerin Rolü*, M. Kar, S. Taban (Ed.), Bursa: Ekin Kitabevi.
- Kaynak M. (2003), “Kalkınma İktisadının Kilometre Taşları ve Teknoloji”, *Ekonomik Yaklaşım*, Cilt 14, Sayı 49: 12–43.
- KAYNAK Muhteşem (2005), *Kalkınma İktisadi*, Ankara: Gazi Kitapevi Tic.Ltd.Şti.
- Kim H. J, Chen M. ve Jang S. “Shawn” (2006), “Tourism Expansion and Economic Development: The case of Taiwan”, *Tourism Management*, 27 (5): 925–933.
- Klein Y. L., Osleeb J. P. ve Viola M. R. (2004), “Tourism-Generated Earnings in the Coastal Zone”, *Journal of Coastal Rsearch*, 20 (4): 1080-1088.
- Liu A., Wall G. (2006), “Planning Tourism Employment: A Developing Country Perspective”, *Tourism Management*, 27: 159- 170.
- McKinnon T. (1964), “Foreign Exchange Constraint in Economic Development and Efficient Aid Allocation”, *Economic Journal*, 74: 388–409.
- Paksoy S. (2005), “Bölgesel Kalkınmada Turizmin Rolü ve Önemi (Güneydoğu Anadolu Bölgesi- GAP Örneği)”. *III. Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi*, Celalabat-Kırgızistan, 05–09 Haziran, Cilt: II: 1046–1057.
- Pearce G. D. (2000), “Tourism Plan Reviews: Methodological Considerations and Issues from Samoa”, *Tourism Management*, 21: 191- 203.

Bölgesel Kalkınmada Turizm Sektörünün Ekonomik Açıdan Yeri ve Önemi

- Polat H. E., Olgun M. (2004), "Analysis of the Rural Dwellings at New Residential Areas in The Southeastern Anatolia, Turkey", *Building and Environment* 39: 1505–1515.
- Saraçlı S., Yılmaz V. ve Kaygısız Z. (2004), "Türkiye’de Beşeri Kalkınmışlığın Coğrafi Dağılımının Çok Değişkenli İstatistiksel Tekniklerle İncelenmesi", 3. *Ulusal Bilgi Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı*, 25–26 Kasım, Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi Yayın No: 108.
- Sarıca İ. (2001), "Türkiye’de Bölgesel Gelişme Politikaları ve Projeleri", *Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi* 1: 154–204.
- Savaş V. (1986), *Kalkınma Ekonomisi*, 4. Baskı, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
- Sinclair M. T. (1998), "Tourism and Economic Development: A Survey", *The Journal of Development Studies*, 34 (5): 1–51.
- Szivas E., Riley M. ve Airy D. (2003), "Labor Mobility into Tourism: Attraction and Satisfaction", *Annals of Tourism Research*, 30 (1): 64–76.
- Şenesen Ü. (2004), "Bölgesel Gelir Dağılımı", *Neoliberalizmin Tahribatı*, Neşecan BALKAN ve Sungur SAVRAN (Ed.), İstanbul: Metis Yayınları.
- Şenses F. (2004), "Neoliberal Küreselleşme Kalkınma İçin Bir Fırsat Mı?, Engel Mi?", *Kalkınma ve Küreselleşme*, Saniye DEDEOĞLU ve Turan SUBAŞAT (Ed.), İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Temple J. (2000), "Growth Effect of Education on Social Capital in the OECD Countries", *OECD Working Paper*: 1–36.
- The World Bank (2001), *Poverty Reduction And The World Bank 2000/2001*, Washington: The World Bank Publication.
- Thirtle C., Lin L. ve Piesse J. (2003), "The Impact of Research-Led Agricultural Productivity Growth on Poverty Reduction in Africa, Asia and Latin America", *World Development*, 31 (12): 1959–1975.
- Toivonen T. (2002), "Regional Development of Finnish Tourism at the End of the 1990s: Some Considerations", *Tourism and Hospitality Research*, 3 (4): 331–342.
- Tosun C. (1999), "An Analysis of the Economic Contribution of Inbound International Tourism in Turkey", *Tourism Economics*, 5 (3): 217-250.
- Tosun C., Timothy D. J. (2001) "Shortcomings in Planning Approaches to Tourism Development in Developing Countries: the Case of Turkey,

Ozan BAHAR

International Journal of Contemporary Hospitality Management, 13 (7): 352-359.

Tosun C., Timothy D. J. ve Öztürk Y. (2003), "Tourism Growth, National Development and Regional Inequality in Turkey", *Journal of Sustainable Tourism*, 11 (2-3): 133-161.

Turizm Bakanlığı, *Turizm İstatistikleri Bültenleri 1986–1995*, Ankara: Turizm Bakanlığı Yayınları.

Tüylüoğlu Ş. (2004), "Küreselleşme Sürecinde Kalkınma Politikaları ve Devletin Zayıflatan Rolü", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 9, Sayı 1: 257–280.

Whietley P.F. (2000), "Economic Growth and Social Capital", *Political Studies* 48: 443–466.

Wilkinson R. (2000), *Unhealthy Societies: The Afflictions of Inequality*, London: Routledge.

WTO (2005), *Tourism, Microfinance and Poverty Alleviation*, Spain: WTO Publication.

Yarcan Ş. (1998), *Turizm Endüstrisinin Yapısı*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayını.

www.turizm.gov.tr. (Erişim Tarihi: 08.01.2007)